

Міністерство культури України

**Республіканський методичний кабінет
навчальних закладів
мистецтва та культури**

ОСНОВИ ТЕОРІЇ МУЗИКИ

**Програма для музичних училищ із
спеціальностей**

№ 0501 "Фортепіано"

№ 0502 "Струнні інструменти"

№ 0503 "Духові та ударні інструменти"

№ 0504 "Народні інструменти"

№ 0506 "Хорове диригування"

№ 0507 "Теорія музики"

№ 0508 "Музичне мистецтво естради"

Київ - 1993

Укладач: Смаглій Г. А., голова циклової комісії теорії музики Харківського музичного училища ім. Б. М. Лятошинського.

Рецензенти: Булгаков Л. М., доцент кафедри теорії музики Харківського інституту мистецтв ім. І. П. Котляревського.

Добрикін Е. І., викладач Херсонського музичного училища.

Відповідальний за випуск: Шинкаренко С. П.

Редактор: Московченко Л. В.

Обсяг курсу:

- для спеціальностей NN№ 0501, 0502, 0503, 0504, 0506, 0508 - 138 годин
- для спеціальності № 0507 - 140 годин

Заняття групі

Пояснювальна записка

Предмет "Основи теорії музики" в музичних ліцеях є складовою частиною професійної підготовки фахівців.

Мета предмету - здобуття певних теоретичних знань та практичних навичок, необхідних для роботи майбутньому фахівцю як викладачу дитячої музичної школи, концертмейстеру, артисту оркестру, керівнику колективів.

В результаті вивчення предмету в комплексі спеціальних дисциплін учень повинен вміти оцінювати взаємодію елементів музичної мови в єдності форми і змісту, вміти самостійно розкрити авторський задум виконуваного твору, керуючись художнім смаком і відчуттям стилю.

Введення в елементарну теорію музики основ аналізу музичних творів /форм/ викликано усвідомленням цілісності музичного мислення на всіх етапах музичної освіти. Такий системний підхід дозволяє подолати протиріччя між технологічним змістом традиційного курсу "Елементарної теорії музики" і серйозними творчими завданнями, що висуваються програмними вимогами з фаху.

Крім цього, треба мати на увазі не менш серйозні завдання по засвоєнню фундаментальних явищ музичної культури, що ставить перед учнями курс музичної літератури. Для якісного засвоєння навчального матеріалу знання, набуті в музичній школі, не забезпечують необхідний професійний рівень підходу до усвідомлення музичних явищ.

Все це зробило доцільним більш поглиблене вивчення основ аналізу музичних творів /форм/, елементи якого були стихійно присутніми в практичних роботах традиційного курсу теорії музики. Вважається, що в темах аналізу повинні вивчатися перш за все класичні форми. При цьому варто мати на увазі історичний досвід розвитку музичного

мистецтва, який іде від одноголосся до поліфонічного, а потім до гомофонного /гармонічного/ багатоголосся. Традиційна послідовність тем не вступає в протиріччя з цією лінією розвитку.

Безперечно, прив'язка тем елементарної теорії музики та аналізу не така проста і, можливо, не завжди сприймається досить природно. Але з навчально-методичної точки зору вона може бути виправдана тим, що форма дозволяє інтегрувати всі елементи музичної мови в найбільш типових проявах для певних стилів, жанрів і напрямків класичної музики. Тому доцільно зупинитися в першу чергу на загальних принципах розвитку і формоутворення в музиці, на найбільш поширених в класичній музиці типах будов музичних творів /форм/, їх трактовці в різних жанрах і стилях в єдності з образним змістом.

Даний курс повинен орієнтуватися на забезпечення фаху адекватною теоретичною базою. Засвоєння його повинно бути тісно пов'язано з заняттями сольфеджіо, де через інтонаційно-слухові вправи розвивається вміння аналізувати і усвідомлювати музику. Крім цього, необхідно проробити теоретичний матеріал через усні та письмові завдання, гру вправ на фортепіано, аналіз елементів музичної мови та форми в їх взаємодії на музичних прикладах.

Усні та письмові завдання передбачають аналіз нотного тексту та побудову звукорядів /обертонних, ладотональних діатонічних та хроматичних, штучних/, інтервалів і акордів /окремих та ланцюжків/ в тональностях та від ноти /нестійких і дисонуючих з розв'язуванням/, вправи на транспозицію, групування тривалостей згідно з розміром та традиціями, що склалися в інструментальній та вокальній музиці.

Грамотне виконання письмових робіт виховує практичні навички оформлення нотного тексту при запису диктантів, цифрових послідовностей на уроках сольфеджіо, при виконанні вправ з гармонії та аналізу.

Гра вправ на фортепіано допоможе не тільки практично засвоїти теоретичний курс, вона сприяє розвитку музичного слуху, музичних слухових уявлень, оволодінню грою на інструменті. А вивчення напам'ять і художнє виконання уривків з музичної літератури розвине

відчуття стилю, жанру, підійме загальний художньоестетичний рівень учнів.

Відсутність підручника, який відповідав би даній програмі, ускладнює роботу і викладачам, і студентам. В цих умовах після викладення кожної теми необхідно дати вичерпне роз'яснення, в яких підручниках та посібниках слід прочитати той чи інший матеріал, які практичні завдання виконати. Особливої уваги потребують теми з аналізу. Їх слід викладати коротко, чітко, відомості повинні мати практичну спрямованість і не збиватися на теоретичний курс аналізу музичних творів, котрий згідно з навчальними планами буде вивчатися на старших курсах. Основою практичних робіт має бути короткий тренувальний аналіз форм музичного твору чи уривку в єдності з усіма елементами музичної мови. При доборі творів доцільно урахувати спеціальність учнів. Спираючись на елементарні уявлення щодо деяких понять та термінів з музичної форми, одержаних учнями в музичній школі /період, речення, фраза, мотив, двочасна, тричасна, варіаційна, сонатна форми, рондо та ін./, необхідно вправи з аналізу включити в практичну роботу раніше, ніж цей матеріал буде вивчатися більш поглиблено.

В програмі можливі переставлення, але при цьому слід мати на увазі теми курсу музичної літератури, які викладаються паралельно з курсом теорії музики.

Згідно з навчальними планами, з метою контролю знань студентів в кінці кожного семестру проводяться контрольні роботи /уроки/. За їх результатами та з урахуванням успішності у семестрі виставляється підсумкова оцінка.

В кінці 1-го курсу проводиться іспит, де передбачається виконання письмової роботи /для спеціальності 0507/ та усна відповідь по білету /для спеціальностей: 0501, 0502, 0503, 0504, 0506, 0508/. Письмова робота виконується в учбовий час на останньому уроці і може мати такі завдання:

– визначити /записати, збудувати/ в тональності, від звуку, догори /або донизу/ гами, інтервали, акорди, записати в різних ключах, розв'язати;

– зробити енгармонічну заміну інтервалів, акордів, тональностей, розв'язати нестійкі та дисонуючі в мажорі /мінорі/;

– записати поданий уривок багатоголосної музики у вигляді партитури /для смичкового квартету або іншого складу з використанням різних ключів/;

– транспонувати музичний уривок /одноголосний або багатоголосний/ різними способами;

– згрупувати тривалості в складних розмірах.

Час виконання роботи – до 45 хвилин.

Усна відповідь з білету включає визначення головних теоретичних понять, практичні завдання на фортепіано, аналіз нотного тексту. Для виконавських спеціальностей теми з великим обсягом матеріалу доречно поділити на кілька теоретичних питань, відокремивши від них суто практичні завдання. Так, тема № 3 "Нотне письмо" може мати два теоретичних питання, а саме: 1. Історія розвитку нотного письма. 2. Сучасна нотація.

Знання ж мелізмів, знаків скорочення та спрощення нотного запису мають бути продемонстровані учнями при виконанні на фортепіано або іншому інструменті запропонованого нотного тексту /мелодії/.

Тема № 4 "Ритм. Метр. Розмір" також має теоретичну та практичну частини, а теми NN№ 5,7, 8 – лише практичні.

Незважаючи на те, що тема "Акорди" на виконавських відділах у повному обсязі буде вивчатися лише у третьому семестрі, доцільно в практичні завдання включити акордові послідовності /5-8 акордів/, акордові три-чотириголосні мотиви секвенцій, побудову та розв'язування збільшеного та зменшеного тризвуків в гармонічних мажорі та мінорі, Д7 з оберненням, малий та зменшений УП7, П7. Цей матеріал вивчався в музичній школі і повторювався в різних формах роботи на першому курсі як в теорії, так і в сольфеджіо.

Для аналізу слід запропонувати музичні твори, що мають просту будову. На першому курсі виконавських спеціальностей це перш за все одно-двоголосні мелодії з досить розвиненою ладогармонічною стороною та тональним планом, складним ритмічним малюнком у

змішаних та перемінних розмірах, з мелізмами, особливими видами ритмічного ділення тощо.

В кінці курсу /для спеціальності 0507 "Теорія музики" – у кінці другого семестру, для виконавських спеціальностей – у кінці четвертого семестру/ це різновиди періодів, прості двочасні або тричасні форми, теми варіацій, експозиції фуг та сонат, частини складних та циклічних форм. При доборі прикладів доцільно віддати перевагу музичній літературі з фаху.

Аналізуючи твір, учень повинен виявити розуміння багатоголосся /склад, фактура/, орієнтацію в архітектоніці музичної форми, розкрити взаємозв'язок форми і тонального плану, дати характеристику кадансам. Обов'язковим є аналіз тематизму, синтаксису та мелодико-інтонаційного змісту, ладогармонічних особливостей в певних метроритмічних умовах. В кінці бажано узагальнити деякі спостереження щодо стильових ознак та художнього змісту музичного твору.

З фаху 0507 "Теорія музики" проводиться захист курсових робіт. Темати можуть бути: порівняльна характеристика окремих тем /розділів/ в різних підручниках з елементарної теорії музики, – їх можна розглядати з точки зору повноти, логічності, науковості, доступності викладу матеріалу. Цікавим може бути аналіз принципу добору ілюстративного музичного матеріалу або творча направленість та обсяг практичних завдань. Такі теми будуть стимулювати розвиток критичного підходу до інформації /усної чи друкованої/. Вони можуть стати першим поштовхом до створення у майбутньому нових теоретичних праць та підручників.

Аналітичні здібності розвиваються при роботі над такими темами, які розкривають виразні можливості елементів музичної мови на прикладі творчості окремого композитора /М. Леонтович, М. Лисенко, Я. Степовий, А. Штогаренко, С. Прокоф'єв, Г. Свиридов та ін./, або окремого твору, циклу, жанру. Наприклад: "Метроритмічна сторона /ладогармонічна/ мелодій українських колядок та щедрівок /дум, історичних пісень/". Значно доповнюють знання учнів роботи з таких тем, які в підручниках викладені незадовільно, поверхово, хоча мають для розуміння певних музичних явищ не аби який сенс. Це такі теми, як: "Резонанс та його значення в музиці", "Музичний стрій /формування, становлення, розвиток/" тощо. Робота з довідковою

літературою, словниками, музичними енциклопедіями та спеціальними виданнями, використання праць з фізики, математики, літератури, історії при підготовці курсових робіт принесе неоцінну користь майбутнім фахівцям.

Зразки екзаменаційних білетів для спеціальності 0507:

Білет № 1

1. Характеристика музичного звуку. Явище резонансу.
2. На фортепіано:
  - виконати висхідну тональну секвенцію на мотив... /одноголосся/, крок терція.
  - побудувати донизу від звуку... тритон, зробивши енгармонічну заміну, розв'язати як зб.4, зм.5 в мажорних /мінорних/ тональностях.
  - виконати акордову послідовність... /5-10 акордів/ в тональності..., в дводольному /тридольному/ розмірі.
3. Цілісний аналіз нотного тексту: українська народна пісня "Ой, лугами-берегами" в обробці М. Леонтовича.

Білет № 2

1. Музичний стрій. Темперований стрій. Енгармонізм звуків, тональностей, інтервалів, акордів.
2. На фортепіано:
  - виконати нисхідну хроматичну секвенцію на мотив... /двоголосся/.
  - побудувати догори зм.УП7 та обернення від звуку..., розв'язати в мінорі /мажорі/.
  - до поданого першого речення створити друге, закінчивши період модуляцією в тональність домінанти...
3. Цілісний аналіз нотного тексту: П. Чайковський "Ранкова молитва" /"Дитячий альбом" № 1/.

Білет № 3

1. Історія нотного письма. Системи ключів. Використання їх в музиці.
2. На фортепіано:
  - виконати нисхідну транспонуючу секвенцію на мотив... /гармонічний зворот з 2-3 акордів/, крок один тон.
  - визначити акорд... /записаний в теноровому, альтовому та інших ключах/, розв'язати в мажорі /мінорі/.
3. Цілісний аналіз нотного тексту: Р. Крейцер "Етюд для скрипки ля мінор".

Зразки екзаменаційних білетів для спеціальностей N№ 0501-0504, 0506, 0508:

Білет № 1

1. Характеристика музичного звуку.
2. На фортепіано:
  - виконати висхідну тональну секвенцію на мотив... /двоголосся/, крок секунда.
  - збудувати донизу від звуку... тритон і розв'язати як зб.4 в мажорі.
  - виконати в тональності інтервальну послідовність /8-10 інтервалів/ в дводольному розмірі з використанням синкоп.
3. Аналіз мелодії: українська народна пісня "Ой, Іванчику, білоданчику" /в записах М. Лисенка, т.1/.

Білет № 2

1. Явище резонансу та його значення.
2. На фортепіано:
  - виконати нисхідну хроматичну секвенцію на мотив... /2-3 акорди/ в тональності Мі-бемоль мажор.
  - збудувати догори від звуку... тритон і розв'язати як зм.5 в мінорі.
  - виконати мелодію /з мелізмами, вольтами, репризами/.

3. Аналіз нотного тексту: І. С. Бах. Двоголосна інвенція мі мінор.

Білет № 3

1. Рівномірно-темперований стрій та його використання в музичній практиці.

2. На фортепіано:

- виконати висхідну транспонуючу секвенцію на мотив... /одноголосся/, крок один тон.

- збудувати донизу від звуку... мажорний секстакорд і розв'язати як S6, D6.

- до поданої мелодії створити другий голос, використавши імітацію.

3. Аналіз мелодії: українська народна пісня "Крикнули лебеді на воді" /в записах М. Лисенка, т.1/.

При складанні програми враховувались різні витоки: - програми для музичних училищ з музично-теоретичних дисциплін та програми із зазначених спеціальностей, дослідження Б. Асаф'єва, Б. Протопопова, В. Цукермана, Л. Мазеля, М. Скорика, В. Золочевського, І. Ляшенка, Н. Горюхіної та ін., а також власні спостереження укладача.

Приблизний тематичний план /для спеціальностей NN№ 0501, 0502, 0503, 0504, 0506, 0508/

№ п/п	Найменування тем	Кількість годин
1	Вступ.	2
2	Музичний звук.	4
3	Нотне письмо.	8
4	Ритм. Метр. Розмір.	6
5	Темп. Динаміка. Агогіка.	2
6	Лад. Тональність. Мажор. Мінор.	4
7	Транспозиція.	2
8	Секвенція.	2
9	Мелодія.	6
	Контрольний урок.	2
	Всього за 1-й семестр /19 тижнів/	38
10	Поліфонія.	8
11	Хроматизм. Ладова альтерація.	4
12	Модуляція.	4
13	Інтервали.	10
	Практичні уроки.	6
	Всього за 2-й семестр /16 тижнів/	32
14	Лади народної та професійної музики.	6
15	Акорди.	10
16	Музичні склади та фактура	6
17	Будова музичної мови. Період.	6
18	Прості форми.	6
	Контрольний урок.	2
	Всього за 3-й семестр /18 тижнів/	36
19	Складні форми. Складна тричасна форма.	6
20	Рондо.	4
21	Варіації.	6
22	Сонатна форма.	10
	Практичні уроки.	4
	Контрольний урок.	2
	Всього за 4-й семестр /16 тижнів/	32
	Об'єм курсу всього	138 годин

Приблизний тематичний план для спеціальності № 0507

№ п/п	Найменування теми	Кількість годин
1	Вступ.	2
2	Музичний звук.	6
3	Нотне письмо.	10
4	Ритм. Метр. Розмір.	8
5	Темп. Динаміка. Агогіка.	2
6	Лад. Тональність. Мажор. Мінор.	6
7	Транспозиція.	2
8	Секвенція.	2
9	Мелодія.	6
10	Поліфонія.	6
11	Хроматизм. Ладова альтерація.	4
12	Модуляція.	4
13	Інтервали.	12
	Практичний урок.	2
	Контрольний урок.	2
	Всього за 1-й семестр /19 тижнів/	76
14	Лади народної та професійної музики.	8
15	Акорди.	12
16	Музичні склади та фактура.	4
17	Будова музичної мови. Період.	6
18	Прості форми.	6
19	Складні форми. Складна тричасна форма.	4
20	Рондо.	4
21	Варіації.	4
22	Сонатна форма.	8
	Практичний урок.	2
	Захист курсових робіт.	4
	Контрольний урок.	2
	Всього за 2-й семестр /16 тижнів/	64
	Об'єм курсу всього	140 годин

Зміст курсу

Тема 1. Вступ.

Головні специфічні риси та засоби музики. Елементи музичної мови. Стиль і жанр в музиці. Жанрові засоби. Взаємодія музичних засобів. Єдність форми та змісту.

Мета та завдання курсу "Основи теорії музики".

Тема 2. Музичний звук.

Звук як фізичне явище і як відчуття. Музичний звук, шуми, дзвони. Характеристика музичного звуку. Обертони. Натуральний звукоряд. Явище резонансу та його значення в музичній практиці. Музичні інструменти. Резонансні функції голосового апарату людини.

Музична система та її елементи: ступені, звукоряд, діапазон, регістр, октави. Музичний стрій. Історія формування рівномірно-темперованого строю. Енгармонізм звуків. Музичний стрій та виконавська практика. Камертон.

Тема 3. Нотне письмо.

Визначення нотного письма. Історія розвитку музичної нотації: літери, невми, реформа Гвідо Д'Ареццо, древньоруське безлінійне нотне письмо, мензуральна нотація, цифрові нотації для запису музики.

Сучасна нотація та її елементи: нотоносець, тактова риска, знаки альтерації, літерне та складове позначення звуків, знаки збільшення тривалостей, види пауз, системи ключів "Соль", "Фа", "До", форми запису багатоголосної музики. Хорова та оркестрова партитура, деякі форми та знаки запису інструментальної музики /табулатура, генералбас, нитка/.

Знаки спрощення та скорочення нотного письма. Запис динаміки, темпу, штрихів. Неодоліки сучасної нотації. Нові елементи нотного запису музики ХХ століття.

Мелізми - найважливіший елемент орнаментики, види мелізмів: форшлаг, нахшлаг, мордент, групето, трель. Запис та розшифровка мелізмів в музиці різних стилів.

Тема 4. Ритм. Метр. Розмір.

Визначення ритму. Основні ритмічні одиниці. Основні та побічні ритмічні групи. Ритмічний малюнок. Особливі види ритмічного ділення: тріоль, дуоль, квартоль та ін. Поліритмія.

Визначення метру, розміру. Такт, затакт. Види розмірів: двудольні та тридольні. Класифікація розмірів: прості, складні, перемінні /рівноперемінні, нерівноперемінні/. Поліметрія. Основи групування нот в інструментальній та вокальній музиці.

Взаємодія метру і ритму. Синкопа, її види: міжтактова, всереднітактова, міждолева. Геміола. Послаблення регулярної метрики і посилення ролі ритму в музиці ХХ століття.

Тема 5. Темп. Динаміка. Агогіка.

Визначення темпу. Класифікація темпів та засоби їх визначення. Метроном. Еволюція взаємозв'язку темпу і ритмічних одиниць. Значення темпу в музиці.

Динаміка та динамічні відтінки. Розвиток музичного мистецтва та зміни динамічного рівня звучання. Агогіка. Найбільш уживані італійські терміни.

Тема 6. Лад. Тональність. Мажор. Мінор.

Визначення ладу. Елементи ладу: ступені /основні та побічні/, звукоряд, тетрахорд, нахилення /мажорне, мінорне/. Тоніка, стійкі, нестійкі ступені, тяжіння /напрямок, інтенсивність/, функції /постійні та перемінні/, інтервали, акорди.

Тональність як висотне положення ладу. Гама. Позначення тональності. Мажорний лад. Будова звукоряду та назва ступенів. Тонічний тризвук. Стійкі, нестійкі ступені, інтенсивність тяжінь. Мажорні тональності. Квінтове коло тональностей. Три види мажору /натуральний, гармонічний, мелодичний/. Ключеві та випадкові знаки. Енгармонізм тональностей.

Мінорний лад. Будова звукоряду. Тонічний тризвук. Стійкі, нестійкі ступені. Інтенсивність тяжінь. Мінорні тональності. Квінтове коло тональностей. Три види мінору /натуральний, гармонічний,

мелодичний/. Ключеві знаки. Випадкові знаки. Енгармонізм тональностей.

Паралельні, одноіменні та однотерцієві мажорні та мінорні тональності.

Тема 7. Транспозиція.

Засоби транспонування. Використовування в музичній практиці. Транспонуючі інструменти симфонічного оркестру. Аналіз партій транспонуючих інструментів у симфонічних партитурах.

Тема 8. Секвенція.

Визначення секвенції. Види секвенцій: тональна /діатонічна/, хроматична /за тональностями і ступенем спорідненості, за рівновеликими інтервалами/. Мотив, ланка, крок /інтервал/ переміщення, напрямок /висхідний, нисхідний/, точна вільна секвенція.

Тема 9. Мелодія.

Ведуча роль мелодичної основи в музиці. Визначення мелодії. Мелодична лінія. Будова мелодії. Цезура. Принципи розвитку мелодії. Повторення /точне, варіаційне, секвенційне/, контраст. Кульмінація, вершина-джерело.

Вокальна та інструментальна мелодії. Мелодія і акомпанемент. Мелодія і тема. Характерні особливості мелодії в різних історичних стилях.

Тема 10. Поліфонія.

Багатоголосся гармонічне та поліфонічне. Визначення поліфонії. Роль мелодичної основи, рівність голосів, плавність розвитку. Образно-виразові властивості поліфонічної музики.

Види поліфонії. Проста імітація та канон. Інвенція. Фуга. Підголосочна поліфонія. Вплив народної поліфонії на професійну музику.

Тема 11. Хроматизм. Ладова альтерація.

Визначення хроматизму. Прохідний та допоміжний хроматизм.

Визначення ладової альтерації. Позначення альтерованих ступенів. Ладова альтерація в мажорі: $\bar{II}^+$, IV^+ , $\bar{VI}$. Ладова альтерація в мінорі: $\bar{II}$, IV^+ , VII^+ . Особливості альтерації IV пониженого ступеню в мінорі.

Тема 12. Модуляція.

Визначення модуляції. Тональна модуляція. Досконала та недосконала модуляція /відхилення/. Модуляційний хроматизм та його роль в модуляційному процесі.

Перша ступінь діатонічної спорідненості тональностей. Найпростіші тональні плани музичних творів.

Хроматична гама. Її правопис в мажорі та мінорі. Варіанти нотації хроматичної гами.

Тема 13. Інтервали.

Визначення інтервалу. Позначення та назва. Класифікація: мелодичні та гармонічні, прості та складні, дисонанси та консонанси, діатонічні та хроматичні, енгармонічно рівні, стійкі та нестійкі, взаємообернені інтервали. Акустичні та ладові інтервали.

Головні інтервали на ступенях натурального мажору та мінору. Розв'язування нестійких та дисонуючих інтервалів.

Характерні інтервали гармонічних ладів: зб.2, зм.7, зм.4, зб.5. Тритони. Розв'язування в мажорі та мінорі.

Хроматичні інтервали на ступенях альтерованих ладів: зм.3, зб.6, двічі зб.1, двічі зб.4, двічі зм.5, зб.2, зм.7, зм.4, зб.5, тритони, двічі зб.1, двічі зм.8. Розв'язування хроматичних інтервалів, їх роль в музиці.

Емансипація дисонансу в музиці ХХ століття.

Визначення можливості мелодичних та гармонічних інтервалів.

Тема 14. Лади народної та професійної музики.

Лади народної музики: трихорди, тетрахорди, пентахорди. Грецькі тетрахорди. Пентатоніка мажорна та мінорна. Гексахорди, семиступеневі діатонічні лади: іонійський, міксолідійський, еолійський, фригійський, дорійський, гіпофрігійський /локрійський/. Мажор та мінор з двома збільшеними секундами /угорські/, лади українських історичних пісень та дум. Перемінні лади. Мажоро-мінор.

Штучні лади професійної музики: збільшений /цілотнова гама/, зменшений /гама М. Римського-Корсакова "тон-полутон"/, лади, звукоряди Д. Шостаковича /мінор з II та IV , з V , VIII /.

Використовування в музиці.

Тема 15. Акорди.

Визначення акорду. Акорди терцієвої структури: тризвуки, септакорди, нонакорди. Види акордів: великі, малі, зменшені, збільшені. Консонуючі та дисонуючі акорди. Повні та неповні. Засоби позначення акордів в класичній музиці та у джазі.

Обернення тризвуків та септакордів. Головні та побічні тризвуки ладу. Розв'язування побічних і дисонуючих тризвуків та їх обернень в натуральних та гармонічних мажорі й мінорі.

Енгармонізм збільшеного тризвуку та його обернень.

Головні та побічні септакорди мажору і мінору. Розв'язування D_7 , U_7 , P_7 та їх обернень. Способи розв'язування побічних септакордів. Узгоджений гармонічний рух, акордові послідовності, голосоведення. Способи викладу акордів. Виразні властивості акордів.

Короткі відомості про акорди зміненої терцієвої структури /із заміненними, впровадженими, розщепленими тонами/, нетерцієві структури /моноінтервальні, поліінтервальні, тематичні; утриманої, неутриманої структури/.

Тема 16. Музичні склади та фактура.

Визначення музичного складу. Монодійний, поліфонічний, акордовий, гомофонний.

Музична фактура. Взаємодія мелодії, гармонії та ритму як головних компонентів музичної фактури.

Неакордові звуки: прохідні, допоміжні, затримання, пред'юм. Створення узгодженого з гармонією /опора на акордові звуки/ мелодійного руху.

Органний пункт. Народні витoki органного пункту /педалі/. Тонічний, дсміантовий та подвійний органні пункти. Місце його у формі.

Тема 17. Будова музичної мови. Період.

Розчленованість музичного твору. Цезура. Різноманітні побудови. Мотив. Фраза. Період. Речення. Каданси в періоді: серединні, заключні, перервані, повні й неповні доконані, недоконані, прості, складні, автентичні, плагальні.

Типи побудови періоду. Масштабно-тематичні структури: періодичність, пара періодичностей, дроблення, об'єднання, дроблення з заключенням. Розширення періоду. Доповнення. Квадратний та неквадратний періоди. Різноманітність проявів періоду в різних жанрах і стилях.

Тема 18. Прості форми.

Визначення та головні властивості простих форм. Проста двочасна форма. Співвідношення першої та другої частин, перевага квадратності, пісенно-танцювальна основа.

Двочасна безрепризна /контрастна/ форма. Двочасна репризна форма. Логіка розвитку, особливості реприз.

Використання двочасної форми в музиці.

Проста трічасна форма. Головні різновиди: однотемна, двутемна. Різниця між трічасною та двочасною формами. Застосування простої трічасної форми в музиці.

Тема 19. Складні форми. Складна трічасна форма.

Визначення та головні властивості складних форм. Складна трічасна форма. Будова. Значення першої частини. Два типи середньої частини: тріо та епізод. Вплив середньої частини на характер репризи. Значення вступу та коди.

Застосування в музиці.

Тема 20. Рондо.

Форма рондо. Походження. Назва частин. Старовинне рондо. Особливості форми, незмінність рефрена. Класичне рондо. Характер тематизму, співвідношення рефренту та епізодів. Призначення зв'язок, будова коди.

Застосування форми рондо в музиці.

Тема 21. Варіації.

Походження форми варіацій. Точні варіації. Суть варіювання. Перетворення мелодичних ліній, варіювання супроводу. Старовинні варіації на "basso ostinato".

Вільні варіації. Можливість введення частин, не пов'язаних з темою. Значення фінальної варіації.

Тема 22. Сонатна форма.

Визначення та будова сонатної форми. Головні типи вступу. Експозиція: головна, зв'язуюча, допоміжна та заключна партії. Роль тональних співвідношень. Розробка. Головні засоби розвитку, відсутність стійких структур.

Реприза. Зближення протилежних тем. Відсутність значних змін у репризах сонат віденських класиків. Застосування в інструментальній музиці.

Рекомендована література:

- Алексеев Б., Мясоєдов А. Елементарна теорія музики. /М.: Музика, 1986/
- Вахромеев А. Елементарна теорія музики. /М.: Музика, 1983/
- Вправи з елементарної теорії музики. /Група авторів//Л.: Музика, 1986/
- Горюхіна Н. Еволюція сонатної форми. /К.: Музична Україна, 1973/
- Виноградов А. Елементарна теорія музики та сольфеджіо. /ч.ч.1, 3/. /К.: Музична Україна, 1973/
- Гуляницька Н. Введення в сучасну гармонію. /М.: Музика, 1984/
- Каліна Н., Волшанік А., Лебець Л. Безмашинне програмування в курсі елементарної теорії музики. /К.: Музична Україна, 1985/
- Красинська Л., Уткін В. Елементарна теорія музики. /М.: Музика, 1983/
- Курс теорії музики. /Редактор А. Островський/. /Л.: Музика, 1978/
- Мазель Л. Будова музичних творів. /М.: Музика, 1986/
- Павлюченко М. Елементарна теорія музики. /К.: Музична Україна, 1941/

Поголовський В. Елементарна теорія музики в формі запитань і відповідей. /М.: Музика, 1931/

Проблеми ладу. /Збірник статей/. /М.: Музика, 1972/

Скребков А. Підручник поліфонії. /М.: Музика, 1965/

Способін І. Музична форма. /М.: Музика, 1984/

Способін І. Елементарна теорія музики /М.: Музика, 1985/

Тюлін Ю. Короткий теоретичний курс гармонії. /М.: Музика, 1978/

Хвостенко В. Задачі та вправи з елементарної теорії музики. /М.: Музика, 1973/